

KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA

St - 54

KARO SANITARIJOS
LAUKO TARNYBOS
STATUTAS

KARIUOMENĖS ŠTABAS, SPAUDOS IR ŠVIETIMO SKYRIUS
Kaunas 1939

KARIUOMENĖS VADAS

Nr. 44

1938. XII. 15

ĮSAKYMAS

Karo sanitarijos lauko tarnybos statutą tvirtinu ir įsakau juo vadovautis.

Pastabas siųsti karo sanitarijos viršininkui.

Brigados generolas **S. Raštikis**

I. BENDRYBĖS

1. Karo sanitarijos tarnybos karo metu tikslas — išlaikyti gyvąją kariuomenės jėgą, saugojant jos sveikatą, globojant ir gydant sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius į kariuomenės eiles kiek galint greičiau gražinant kuo didžiausią kovotojų skaičių, kurie dėl sužalojimų arba susirgimų jas apleido, ir palaiškant gerą kariuomenės nuotaiką tinkamos ir greitos medicinos pagalbos tikrumu.

2. Šiam tikslui pasiekti karo sanitarijos tarnyba turi:

- a) numatyti, paruošti atitinkamas priemones ir įvykdyti reikalingus veiksmus kariuomenės higienos ir profilaktikos srityse;
- b) globoti ligonius postovyje ir žygyje;
- c) surinkti sužeistuosius ir apnuodytuosius iš kautynių lauko ir suteikti jiems pirmąją medicinos pagalbą;
- d) rūšiuoti, kiek galint greičiau evakuoti ir gydyti sužeistuosius, apnuodytuosius bei ligonius, panaudojant tam reikiamą gydymo specializaciją ir, kiek aplinkybės leidžia, vietoje esamas gydymo priemones bei įstaigas;

- e) rūpintis sanitarijos personalo ir turto papildymu;
- f) sudaryti savo darbų apyskaitą ir kam reikia ją patiekti.

3. Karo sanitarijos tarnybos viršininkų bendra pareiga derinti jų priklausomųjų organų veiklą pagal vadovybės sumanymus ir įsakymus su aptarnaujamų kariuomenės vienetų ir kitų tarnybų veikla. Tai pareigai atlikti sanitarijos tarnybos viršininkai turi teikti vadovybei siūlymų apie jų priklausomų tarnybinių organų naudojimą.

4. Karo sanitarijos tarnybos pareigūnai, be priklausomybės kariuomenės vienetų vadams, specialybės srityje priklauso ir aukštesniojo skaidinio specialybės viršininko.

5. Karo sanitarijos tarnyba turi vadovaujančius ir vykdančius pareigūnus ir įstaigas.

Vadovaujantieji pareigūnai:

- a) kariuomenės skaidinyje — karo sanitarijos viršininkas,
- b) divizijos skaidinyje — divizijos sanitarijos viršininkas,
- c) kariuomenės dalies skaidinyje — dalies sanitarijos viršininkas.

Karo sanitarijos viršininkas turi savo valdžioje karo sanitarijos viršininko padėjėją ir karo sanitarijos valdybą, kaip padedamuosius valdymo organus.

Vykdančios įstaigos:

- a) kariuomenės skaidinyje —
  1. pastovios įstaigos — kariuomenės ligoninės, atsargos ligoninės, sanatorijos, kariuomenės sanitarijos sandėliai,
  2. judriosios įstaigos — evakuacinės ligoninės, lengvai sužeistųjų stovyklos, sanitariniai transportai, chirurginės grandys, lauko ligoninės, kariuomenės sanitarijos sandėlių skyriai, sanitariniai traukiniai;
- b) divizijos skaidinyje — divizijos tvarstomoji kuopa, divizijos ligoninė, divizijos sanitarijos evakuacinės priemonės;
- c) dalies skaidinyje — dalies sanitarijos pareigūnai ir priemonės.

Be to, karo sanitarijos viršininko valdžioje dirba Lietuvos Raudonasis Kryžius su savo įstaigomis.

Be sakytų vykdančių įstaigų, vadovybės įsakymais sanitarijos viršininkų valdžion gali būti skiriami papildomieji pareigūnai ir priemonės.

II. KARO SANITARIJOS VIRŠININKAS

6. Karo sanitarijos viršininko uždavinys — vadovauti karo sanitarijos tarnybai.

Vadovaudamas karo sanitarijos tarnybai, karo sanitarijos viršininkas:

- a) valdo visas karo sanitarijos įstaigas;

- b) nustato, kuriose gydomose įstaigose kurios rūšies ligoniai gydomi;
- c) sudaro kariuomenės sanitarijos ir evakuacijos įstaigų išdėstymo planą;
- d) rūpinasi kariuomenės higiena ir profilaktika;
- e) tvarko sanitarijos personalo papildymą ir mokymą;
- f) aprūpina kariuomenę sanitarijos turtu;
- g) renka bei teikia nustatytas žinias ir sudaro reikiamas apyskaitas;
- h) tvarko Raudonojo Kryžiaus veiklą;
- i) laiko ryšį su krašto civilinės sanitarijos valdančiais organais ir gauna iš jų žinių apie krašto sanitariją, civilines gydomąsias įstaigas bei lovų skaičių jose ir reikiant rūpinasi tas įstaigas panaudoti kariams gydyti;
- k) bendradarbiauja su civilinės sanitarijos pareigūnais, organizuojant medicinos pagalbą nukentėjusiems nuo oro puolimų ir kitų karo veiksmų civiliniams gyventojams ir kovojant su apkrečiamomis ligomis.

III. KARO SANITARIJOS VALDYBA

7. Karo sanitarijos valdyba vykdo karo sanitarijos viršininko štabo darbą.

Tam tikslui ji:

- a) renka duomenis, reikalingus karo sanitarijos tarnybos valdymo tikslams;

- b) sanitarijos viršininko pavedama rengia ir perduoda kariuomenės sanitarijos sričiai valdyti reikalingus techniškus įsakymus, taisykles, nurodymus ir seka jų vykdymą;
- c) vykdo kitus karo sanitarijos vadovybės nurodymus administracijos, personalo rengimo, sanitarinių reikmenių tiekimo, kariuomenės higienos bei profilaktikos srityse ir t. t.;
- d) tvarko karo sanitarijos statistiką ir kitas reikalingas žinias.

8. Karo sanitarijos valdybos konsultantai yra karo sanitarijos viršininko patarėjai tam tikrų specialybių srityse. Jie seka, kad kariuomenėje higienos ir profilaktikos darbas bei gydymas atitiktų mokslo reikalavimus, pataria, kaip geriausiai teikti pirmąją pagalbą karo lauke, evakuoti sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius bei juos gydyti ir kaip karo higienos bei profilaktikos dėsnius gyvenime taikyti.

Pagal Kariuomenės junginių statuto II d. 38 § karo sanitarijos viršininko pavedami konsultantai gali lankyti karo sanitarijos įstaigas bei kariuomenės dalis ir, tikrindami jas, duoti savo specialybės srityje patarimų. Apie pastebėtus trūkumus ir netobulumus praneša karo sanitarijos viršininkui.

IV. DIVIZIJOS SANITARIJOS VIRŠININKAS

9. Divizijos sanitarijos viršininkas betarpiškai priklauso divizijos vado, o specialybės srityje — karo sanitarijos viršininko.

Divizijos sanitarijos viršininkas yra betarpiškas etatinių divizijos sanitarijos tarnybos įstaigų bei laikinai jai priskirtų įvairių vienetų viršininkas ir divizijos dalių sanitarijos viršininkų specialybės viršininkas. Jis bendradarbiauja su divizijos štabu sanitarijos tarnybos srityje.

Divizijos sanitarijos viršininką laikinai pavaduoja divizijos tvarstomosios kuopos viršininkas.

10. Divizijos sanitarijos viršininkas turi žinoti divizijos operacinę būklę, skiriamus divizijai uždavinius ir jos vadovybės sumanymus, numatyti, kurį darbą sanitarijos tarnyba turės atlikti tuos sumanymus vykdant ir apskaičiuoti laukiamus nuostolius. Divizijos sanitarijos viršininkas pateikia divizijos vadovybei tvirtinti planą: a) divizijos sanitarinėms priemonėms naudoti, b) divizijos sanitarijos įstaigoms išdėstyti, įrengti ir kilnoti, c) žemesniojo skaidinio organams papildomų pareigūnų ir priemonių tiekti, d) evakuacijos keliams nurodyti ir evakuacijai tvarkyti, derinant ją su karo sanitarijos viršininko nurodymais, e) divizijos sanitarijos tarnybai papildyti reikalingais pareigūnais, priemonėmis ir transportu, f) pasirengti galimam tarnybos veiklos pertvarky-

mui pagal numatomą bendrųjų aplinkybių kiti-
mą ir g) kitiems reikalingiems veiksams.

Be to, divizijos sanitarijos viršininkas prižiūri, kad visi įsakymai ir nurodymai, liečią divizijos sanitarijos tarnybą, kariuomenės dalių ir sanitarijos įstaigų pareigūnų būtų tiksliai vykdomi. Šiuos darbus vykdydamas divizijos sanitarijos viršininkas nuolat laiko ryšį su divizijos vadovybe, iš kurios gauna žinių apie divizijos veiksmų eigą, aukštesnio junginio ir kaimynų padėtį.

Jis visada turi turėti tikslių žinių apie divizijos sanitarijos tarnybos padėtį, būvį, priemones ir išteklius, kad kiekvienu metu galėtų informuoti divizijos vadą ir kad galėtų tai tarnybai vadovauti.

Jis turi teikti periodiškai arba pagal reikalą karo sanitarijos viršininkui žinias apie divizijos dalių sanitarijos būklę.

Divizijos sanitarijos viršininkas rūpinasi, kad divizijoje būtų nuolat taikomos profilaktikos priemonės.

Jei divizijos sanitarijos būklės blogumų divizijos priemonėmis pašalinti negalima, praneša apie tai savo vadovybei ir karo sanitarijos viršininkui ir reikalauja padedamųjų priemonių.

11. Kautynėse divizijos sanitarijos viršininkas turi pagal aplinkybes derinti ir prireikus stiprinti sanitarijos įstaigų veiklą, ypač evakuacijos srityje. Jei aplinkybės reikalauja, divizijos sanitarijos viršininkas gali įsakyti toms

įstaigoms pakeisti vietas, tuojau pranešdamas apie tai divizijos vadovybei.

Jis praneša karo sanitarijos viršininkui ir evakuacijos ligoninės viršininkui evakuotinių iš divizijos žmonių skaičių, tuo tikslu laikydamas nuolatinį ryšį su karo sanitarijos viršininku, artimesne evakuacijos ligonine, divizijos sanitarijos įstaigomis ir dalių sanitarijos viršininkais.

12. Rengiantis žygiui, divizijos sanitarijos viršininkas pateikia vadovybei siūlymą divizijos sanitarijos įstaigoms žygyje skaidyti ir įrengti vietas sužeistiems bei ligoniams surinkti ir evakuoti.

Divizijai esant postovyje, divizijos sanitarijos viršininkas rūpinasi jos sanitarinės būklės sutvarkymu, t. y. karo higienos reikalais, gydymu bei ligoninių atidarymu, kasdieninės evakuacijos tvarkymu, nustatydamas ligonių surinkimo iš kariuomenės dalių tvarką.

V. DALIES SANITARIJOS TARNYBA

B e n d r y b ė s

13. Dalies sanitarijos viršininkas betarpiškai priklauso dalies vado, o specialybės srityje divizijos sanitarijos viršininko.

Jis yra dalies sanitarijos tarnybos, jos personalo ir laikinai jai priskirtų priemonių betarpiškas viršininkas, atsakingas už tikslią tos tarnybos veiklą. Jis bendradarbiauja su dalies štabu sanitarijos tarnybos srityje.

Dalies sanitarijos viršininką gali laikinai pavaduoti dalies sanitarijos karininkas.

14. Dalies sanitarijos karininkai betarpiškai priklauso dalies sanitarijos viršininko ir padeda jam tvarkyti dalies sanitarijos tarnybą. Priskirtas daliai arba atskirai veikiančiam daliniui sanitarijos karininkas betarpiškai priklauso to dalinio vado, o specialybės srityje — dalies sanitarijos viršininko arba tokio sanitarijos pareigūno, kuris bus jam nurodytas.

15. Sanitarijos puskarininkiai ir sanitarai specialybės srityje priklauso dalies ar dalinio sanitarijos karininko.

16. Dalies ar atskirai veikiančio dalinio sanitarijos tarnybos organai turi palaikyti ir sustiprinti tų kovos vienetų kautingumą tinkama higiena, karių sveikatos priežiūra ir racionalia profilaktika, ypač saugojant juos nuo apkrečiamųjų ir venerinių ligų.

Dalies sanitarijos viršininkas ar atskirai veikiančio dalinio sanitarijos karininkas turi atminti, kad sužeistojo, apnuodytojo ir ligonio likimas priklauso nuo to, ar laiku bei tinkamai jiems bus suteikta pirmoji pagalba ir ar laiku bei tinkamai jie bus evakuoti. Klaidos šioje srityje visada pavojingos kario gyvybei, sveikatai ir darbingumui. Tuo būdu iš viso dalies ar atskiro dalinio sanitarijos pareigūnų veikla turi didelės įtakos visos karo sanitarijos tarnybos sėkmingam veikimui. Reikia stengtis kiek galint greičiau iš kautynių lauko surinkti sužeistuosius bei apnuodytuosius karius, su-

teikti jiems pirmąją pagalbą ir greičiausiai, tinkamiausiai būdu juos evakuoti. Tik greita ir tinkama medicinos pagalba gali padėti kariams išlaikyti nuotaiką.

Postovio tarnyba

17. Skirta vadovybės ilgesniam postoviui vieta turi būti, kiek aplinkybės leidžia, iš anksto ištirta sanitarijos karininko, o jo nesant puskarininkio kartu su butininkais. Žinios apie vietos sveikatingumą renkamos pas vietos civilinės valdžios atstovus arba gyventojus. Atvykus atitinkamiems sanitariniams pareigūnams į būsimąją dalies postovį, jo vieta stropiai apžiūrima ir apžiūrėjimo duomenys iš anksto pranešami dalies vadui ir dalies sanitarijos viršininkui.

Ypatingai žiūrima geriamojo vandens kokybė ir ar skirtoje postoviui vietoje nėra sergančiųjų apkrečiamomis ligomis.

Trobesiai, kur yra arba buvo apkrečiami ligoniai, ženklinami parašais, draudžiančiais kariams tuos trobesius lankyti (1 pried.).

Šuliniai, kurių vanduo netinkamas arba įtartinas, uždaromi, užkalami ir ženklinami tam tikrais parašais (1 pried.).

Sanitarijos karininkai turi prižiūrėti, kad postovyje būtų reikalingas skaičius išviečių, įrengtų ir naudojamų taip, kaip atitinkamų statutų nurodyta, ir kad pati postovio vieta nebūtų teršiama. Griežtai reikalaujama, kad kiekvienas asmuo savas išmatas apibertų žemėmis.

Gydyklai vieta butininkų parenkama iš anksto. Jei postovis truktų ilgiau kaip 3 dienas, gydykla pritaikoma gydyti lengviems ligoniams, kurių liga neilgai trunka. Įtariamieji sergą aštriomis apkrečiamomis ligomis ir ligoniai, kurių liga ilgai trunka, turi būti tuojuo evakuojami.

18. Daliai atvykus į postovį, dalies sanitarijos viršininkas ar jo skirtas sanitarijos karininkas surinktus žygio metu ligonius apžiūri. Jei atsiranda tokių ligonių, kurie reikalingi tolesnės evakuacijos, tai parengia juos evakuacijai, reikalaudamas iš junginio gydyklos atitinkamų transporto priemonių. Jei tų priemonių dėl kurių nors priežasčių negalima gauti, tai naudojamas vykstant į užnugarį dalies transportas arba priskirtos tam tikslui pastotės.

Žygyje ir postovyje arti priešo ligoniai turi būti evakuojami kiek galint greičiau.

Ilgesni postoviai apskritai turi būti naudojami mediciniškoms apžiūroms, skiepijimams, pirčiais, dezinfekcijai, dezinsekcijai, sanitarijos personalo tobulinimui ir t. t.

Tarnyba transportuojant geležinkeliais

19. Pervežant kariuomenės dalį geležinkeliu, tos dalies sanitarijos viršininkas rūpinasi, kad kiekviename traukinyje būtų reikiama medicinos pagalba. Tuo tikslu kiekvienam traukiniui pagal galimybę skiriamas sanitarijos karininkas ar puskarininkis ir budis sanitarijos puska-

rininkis iš transportuojamos dalies dalinių. Sanitarijos karininkas aprūpinamas reikalingais įrankiais ir medžiaga pirmai pagalbai teikti, o budis sanitarijos puskarininkis — sanitarijos puskarininkio krepšiu. Sanitarijos puskarininkis turi tiksliai žinoti, kuriame vagone yra sanitarijos karininkas ir apie visus susirgimus ir nelaimingus atsitikimus jam praneša.

20. Ilgesnių sustojimų metu sanitarijos karininkas pats tikrina transportuojamojo dalinio sanitarijos būklę ir žmonių transportavimo sąlygas, praneša transporto viršininkui apie pastebėtus trūkumus ir pasiūlo, kaip tuos trūkumus pašalinti.

Sanitarijos karininkas ypatingą dėmesį kreipia į tai, kad kelionė vyktų mažiausiai varginančiomis aplinkybėmis: jei galima, kareiviai turi gauti nors paprasčiausią guolį; žiemos metu vagonai turi būti šildomi, o vasarą žmonėms turi būti leidžiama pagal galimybę nuimti batus, atsisegti mundurus ir t.t. Reikia žiūrėti, kad sustojimo metu nebūtų teršiamos stotys.

Žmonės turi būti aprūpinami geriamuoju vandeniu, arbata ar kava.

Sanitarijos karininkas turi rūpintis, kad pakeliui nebūtų perkami blogi maisto produktai.

21. Sunkesnieji ligoniai ir sužeistieji, reikalingi ypač patogių evakuacijos sąlygų ar greitosios chirurginės pagalbos, turi būti paliekami pakeliui stotyse, arti kurių yra tinkama gydymo arba evakuacijos įstaiga; skubiam reikalui ištikus, sunkesnieji ligoniai gali būti pa-

liekami stoties komendanto valdžioje. Apkrečiamieji ligoniai kelionės metu izoliuojami atskirame vagone, iki galima bus juos evakuoti.

Iškrovimo stotyje sanitarijos karininkas palieka tuos karius, kurie negali kartu su dalimi atlikti žygio. Jų tolesnė priežiūra priklauso junginio ar kariuomenės skaidinio sanitarijos organų.

Ž y g i o t a r n y b a

22. Ruošdamasis į žygį dalies sanitarijos viršininkas turi surinkti ligonius ir sužeistuosius, kurie negali vykti kartu su dalimi, suteikti jiems reikiamą medicinos pagalbą ir evakuoti į dalies ar junginio įsakyme nurodytas įstaigas.

Ilgam ar sunkiam žygiui ruošiantis, kai laukiama didesnis nuvargusiųjų ir atsilikėlių skaičius, dalies sanitarijos viršininkas turi reikalauti papildomųjų transporto priemonių.

23. Žygio metu dalies sanitarijos viršininkas žiūri, kad būtų tinkamai vykdomos higienos taisyklės.

Kad būtų patogesnis ryšys su vadovybe, dalies sanitarijos viršininkas gali žygiuoti drauge su dalies štabu, o dalies sanitarijos karininkai, jei nėra kitaip įsakyta, paprastai žygiuoja drauge su dalies sanitarijos tarnyba.

Ilgesniųjų žygių metu dalies sanitarijos viršininkas turi kartais praleisti pro save žygiuojančius žmones ir pažiūrėti, kaip jie žygį pakelia.

Prireikus jis siūlo dalies vadui leisti galimus palengvinimus žygiui atlikti, pav.: praskleisti ar suglausti rikiuotę, pakeisti žygiuojančiųjų prieš vėją dalinių eilę, atsegti viršutinius drabužius, pavežti kuprines ir t.t.

Ypatingo dėmesio kreipiama į tai, kad dalis žygio metu būtų aprūpinta geriamuoju vandeniu, arbata ar kava, ir rūpinamasi, kad žmonės negertų vandens iš tvenkinių, griovių, užterštų šulinių ir t. t.

Dalinių pavargėliai ir atsilikėliai siunčiami pas sanitarijos karininką, jei toksai yra, spręsti, ar reikia pavežinti juos arba jų krovinį.

Pailsėję žmonės pirmojo trumpesnio postovo metu gražinami atgal į rikiuotę. Žmonės, negalį toliau žygiuoti, paliekami divizijos tvarstomosios kuopos ligonių surinkimo vietoje.

24. Ligonis ar sužeistasis tik tada gali būti paliktas civilinės valdžios globoje, jei negalima jo padėti į kariuomenės ligoninę arba palikti kariuomenės organų valdžioje. Apie paliktus civilinės valdžios globoje ligonius per dalies vadą pranešama atitinkamam komendantui.

Palikti civilinės valdžios globoje ligoniai turi būti artimiausių administracijos ar sanitarijos organų kiek galint greičiau surenkami ir siunčiami į kariuomenės sanitarijos įstaigas.

Kautynių tarnyba

25. Laukiant kautynių, dalies sanitarijos viršininkas turi gauti iš dalies vadovybės uždavinį, o iš divizijos — reikiamų sanitarinės eva-

kuacijos duomenų ir, jei galima, iš divizijos sanitarijos viršininko papildomų nurodymų. Pasiremdamas tomis žiniomis ir pagal esamas aplinkybes dalies sanitarijos viršininkas sudaro dalies sanitarijos tarnybos veiklos planą kautynėms.

Tame plane nurodoma: 1) galimi nuostoliai, 2) reikalingas tvarstyklų skaičius ir jų vietos, 3) evakuacijos keliai ir 4) evakuacijos priemonių suskirstymas. Pagal to plano duomenis jis pristato dalies štabui reikalingą siūlymą dalies operaciniame įsakyme paskelbti (2 pried.).

Kiek aplinkybės reikalauja bei leidžia, dalies sanitarijos viršininkas iš anksto turi susižinoti su divizijos tvarstyklų viršininku ir smulkiai apsvarstyti su juo evakuacijos vykdymą.

Jei aplinkybės leidžia, dalies sanitarijos viršininkas darbu suderinti ir prireikus padėti gali susirišti su gretimųjų dalių sanitarijos tarnyba.

Kiekvienu atveju visiems sanitarijos karininkams ypač svarbu turėti patikimą ryšį, kurį reikia palaikyti visomis priemonėmis.

Pageidaujama, kad dalies sanitarijos viršininkas pats duotų dalies sanitarijos karininkams reikalingų įsakymų ir nurodymų.

Laukiant kautynių, pastarieji patikrina sanitarijos reikmenų ir medžiagos išteklius, pasireiškusius trūkumus rūpinasi tuoju papildyti ir, jei reikia, prašo sustiprinti evakuacijos priemones.

26. Kautynių metu reikia stengtis apsaugoti sužalotus nuo pakartotinių priešo ginklo su-

žeidimų, suteikti jiems pirmąją medicinos pagalbą, negalinčius eiti išnešti iš kautynių lauko, visus sužalotus surinkti į atitinkamas tvarstyklas ir greit iš ten juos evakuoti.

Jei kautynės vyksta siaurame bare, pėstininkų pulkas steigia vieną pulko tvarstyklą, o jei plačiame — steigiamos batalionų tvarstyklas. Iš tvarstyklų sužeistieji kiek galint betarpiškai evakuojami į divizijos tvarstyklą.

Priešui pavartojus cheminį ginklą, dalies sanitarijos viršininkas kreipia dėmesį į tinkamą nuo to ginklo nukentėjusių pagalbą, galint parūpindamas jiems atskiras pirmai pagalbai suteikti patalpas.

Sanitarijos karininkas atskiro dalinio arba tokio dalinio, kuris neturi su savo dalimi patikimo ryšio, veikia kaip dalies sanitarijos viršininkas.

27. Sanitarijos puskarininkių ir sanitarų pareiga yra apsaugoti sužeistuosius nuo priešo ginklo veikimo ir suteikti jiems pirmąją pagalbą. Tuo tikslu turi būti išnaudota kiekviena vietos uždanga, kurioje galima sužeistąjį paslėpti. Jei sužeistasis turi pasilikti atviroje vietoje ilgesnį laiką, tai jis turi būti apkasamas.

Sužeistasis tvarstomas panaudojant jo asmeninį tvarstį, o jei to tvarsčio neužtenka, tai naudojama sanitaro krepšio tvarsliaiva.

Lūžę kaulai sutveriami sanitaro krepšio tvarsliaiva, panaudojant tam tikslui specialias tveres, o jų nesant — tinkamus imobilizacijai daiktus, pav. durtuvus, šautuvus ir t.t.

Jei sužeistojo jėgos ir vieta leidžia, jis gali drauge su kitu sužeistuoju vykti į tvarstyklą. Sunkiau sužeistuosius sanitarai kiek galint greičiau išneša iš kautynių lauko į artimiausią tvarstyklą arba iki atitinkamos evakuacijos vietos, kur dar gali privažiuoti sanitariniai vežimai.

Kuopų sanitarų darbui sustiprinti pulko sanitarijos viršininko nurodymais naudojami ir pulko sanitarijos tarnybos sanitarai.

Perdavę sužeistąjį atitinkamai tvarstyklai sanitarai tuojau grįžta prie savojo dalinio. Neštuvai su sunkiai sužeistuoju paliekami tvarstykloje, o sanitarai turi gauti kitus neštuvus.

Visi apnuodytieji troškinamais nuodais laikomi sunkiais ligoniais ir išnešami neštuvais arba išvežami.

28. Artėjant dalinių sanitarijos puskarininkiai ir sanitarai lydi savus dalinius ir teikia sužeistiesiems pirmąją pagalbą.

Artėjimo metu dalis arba atskiras dalinys gali ir nerengti tvarstyklos, o sanitarijos karininkai kartu su atitinkamais pareigūnais ir evakuacijos priemonėmis seka savo dalį. Sužeistiesiems pagalba teikiama trumpam laikui sustojus, kai reikia patikrinti ar pataisyti pirminį tvarstį; be to, kiekvienam evakuojamajam sanitarijos karininkas išduoda evakuacinę kortelę. Šitie sužeistieji turi būti planingai siunčiami tiesiai į divizijos tvarstyklą.

29. Kai sužeistųjų skaičius didėja, dalies sanitarijos viršininkas arba dalies sanitarijos karininkas atidaro tvarstyklą ir praneša apie tai

savo vadui, esantiems kautynėse daliniams, divizijos tvarstyklės viršininkui arba prireikus specialybės viršininkui.

Tvarstykla turi būti įrengta kiek galint arčiau ugnies linijos, apsaugotoje nuo šautuvų bei sunkiųjų kulkosvaidžių ugnies ir nuo priešų sekimo vietoje: tam ji turi būti maskuota ir stovėti kiek galint arčiau prie trumpiausio evakuacijos kelio nuo ugnies linijos į užnugarį.

Paprastai tvarstykla steigama už dalies ar dalinio rezervų, tačiau jos vieta priklauso ir nuo vietovės ypatybių: miško, trobesių, kelio patogumo, geriamojo vandens ir k.

Vengtina tvarstyklą įrengti pamiškėje, kaimo pakraštyje, kryžkelėje, atvirame lauke prie atskiro žyminio, nes visos tos vietos bus dažniau priešų šaudomos. Be to, reikia vengti vietų, kur gali rinktis ir laikytis nuodingos dujos.

Tvarstykla dienos metu ženklinama vėliava, naktį — žibintu, tačiau žibinto šviesa priešui turi būti nematoma. Be to, jei tvarstykla įrengta toliau nuo evakuacijos kelio, reikia ženklinti kelią į ją rodyklėmis bei parašais, o naktį — šviesa.

Be medicinos pagalbos teikimo, sužeistąjį naudinga sušildyti; todėl dalies tvarstykla, pagal galimybę, turi būti įrengiama trobesyje, kad šaltam ar lietingam orui esant sužeistąjį ar apnuodytojo būklė nepablogėtų; geriausiai sužeistąjį šildyti karštu gėrimu (kava ar arbata).

30. Judriųjų veiksmų metu tvarstykla įrengiama kuo paprasčiausiai, nes kiekvienu metu

ji gali pakeisti savo vietą, tačiau ji neturi būti atidaroma per anksti.

Dalies štabas ar dalinio vadas praneša atitinkamam sanitarijos pareigūnui apie tokius kautynių veiksmus, kurie verčia keisti tvarstyklės vietą; todėl dalies sanitarijos viršininkas arba dalinio sanitarijos karininkas turi rūpintis, kad visuomet būtų patikimas ryšys su jo vadovybe ir kad jis laiku gautų žinių apie kautynių pasikeitimus.

Su kovos daliniais tvarstyklų viršininkai dažniausiai laiko ryšį telefonu bei per sanitarus nešėjus, kurie nuolat kursuoja tarp tvarstyklės ir kautynių lauko. Su divizijos tvarstykla ryšiai palaikomi telefonu ir per sanitarinį transportą.

31. Ginamosiose kautynėse tvarstyklės įrengiamos patogiau. Jų patalpos bei prieigos ren-giamos, tvarkomos ir stiprinamos dalies vado įsakymu.

Paprastai negalį eiti sužeistieji išnešami iš kautynių lauko neštuvais, tačiau, jei dėl stokos patogių susisiekimo eigų dienos metu to atlikti negalima, tai atliekama naktį. Susisiekimo eigos turi būti be staigių pasisukimų, kad neštuvų nereikėtų kelti aukščiau pačios eigos. Apkasuose rodyklėmis ir parašais nurodomas saugiausias ir patogiausias kelias į tvarstyklą.

Dalies sanitarijos vežimai siunčiami pirmyn, kiek leidžia vietos aplinkybės. Jie paima sužeistuosius, kurie gali būti vežami, ir gabena juos į tvarstyklą.

32. Dalies ar dalinio tvarstyklėje nukentėjusiems suteikiama pirmoji gydytojo pagalba ir jie parengiami evakuacijai.

Tvarstyklėje atliekami šie mediciniški veiksmai:

- a) uždedamas taisyklingas tvarstis arba taisomas sanitaro uždėtas tvarstis,
- b) sustabdomas kraujavimas (spaudžiamuoju tvarsčiu, varžtu),
- c) lūžusiems kaulams uždedami laikinieji imobilizuojamieji tvarsčiai,
- d) esant dujinei flegmonai, daromi perpiovimai,
- e) atliekamos vaistų injekcijos (širdies veikimui palaikyti ir skausmams raminti) ir reikalingi skiepymai, pav., prieš stabą, ir t. t.,
- f) apnuodytiems suteikiama reikalingiausia pagalba, pav., duodant deguonį, nuleidžiant kraujo ir t. t.

Dalies ar dalinio tvarstyklėje, atsižvelgiant į darbo aplinkybes ir greitosios evakuacijos reikalą, paprastai didesniųjų chirurgiškų veiksmy nebeatliekama, tačiau išimtį sudaro tracheotomija, kuri turi būti atlikta, jei gresia pavojus nukentėjusių gyvybei; be to, gali būti atliekama laikinis atviro pneumotorakso uždarymas, galūnių amputacija, jei jos kabo tik ant odos lopo ar tik ant nervų ir kraujo indų, ir laikinė kateterizacija.

33. Tvarstyklėje vedama nustatyta nukentėjusiųjų registracija ir evakuojamiems rašomos

evakuacinės kortelės. Artimiausiojo užnugario sanitarijos įstaigos pagal evakuacines korteles rūšiuoja evakuojamuosius. Todėl kortelė turi būti surašyta aiškiai, pilnai ir gydytojo pasirašyta (3 pried.).

34. Paruošti evakuacijai nukentėjusieji evakuojami į divizijos tvarstyklę, o apnuodytieji į jos apnuodytųjų skyrių.

Sanitarijos karininkas seka, kad nebūtų evakuojami lengvai nukentėjusieji, dar gali pasiūlyti rikiuotėje.

Galį eiti pėsti sužeistieji siunčiami įvairiais sambūriais, vyresniojo vadovaujami, į divizijos tvarstyklę. Negalį eiti evakuojami sanitariniais vežimais ar autovežimiais. Negalį būti vežami, kiek sąlygos leidžia, nešami neštuvais.

Esant dideliame evakuotinių skaičiui, dalies sanitarijos viršininkas nustato evakuacijos eilę, pirmiausia evakuodamas reikalingus greitosios chirurginės pagalbos: sužeistuosius, kuriems uždėtas spaudžiamasis tvarstis (varžtas), sužeistus į pilvą, krūtinę, galvą ir didžiuosius sąnarius, su didžiųjų kaulų lūžimais, sunkiai apnuodytus, ypač troškinamaisiais nuodais. Apnuodytieji šutinamomis medžiagomis nedelsiant siunčiami į maudyklą, kad jie būtų išmaudyti kiek galint greičiau po apsi-krėtimo.

Iš nukentėjusių atimami ginklai bei šoviniai; jiems paliekama tik apranga.

Iš dalių tvarstyklę evakuacija paprastai atliekama divizijos tvarstyklės evakuacijos priemonėmis. Jei prieš ugnis ir vietos ypatybės

neleidžia tos tvarstyklės vežimams privažiuoti prie dalies tvarstyklės, tai dalies sanitarijos viršininkas ištiria, iki kurios būtent vietos vežimai gali privažiuoti, ir praneša apie tai divizijos tvarstyklės viršininkui. Toji vieta vadinama dalies evakuacijos vieta. Iš dalių tvarstyklų iki jų evakuacijos vietos sužeistieji gabenami divizijos tvarstyklės jėgomis.

35. Ugnies linijai tiek pasistumėjus pirmyn, kad sužeistųjų evakuacija į dalies ar dalinio tvarstyklę pasunkėja, dalies sanitarijos viršininkas perkelia tvarstyklę arčiau naujos ugnies linijos. Dar neišvežti senosios tvarstyklės nukentėjusieji paliekami vietoje su sanitarijos puskarininkiais ir sanitarais, kurie turi juos prižiūrėti ir evakuoti. Apie tai neatidėliojant pranešama dalies vadovybei ir divizijos tvarstyklai.

Apskritai tvarstykla, kuri keičia savo vietą turi apie tai pranešti visiems viršininkams, dalims ir daliniams, su kuriais laiko ryšį.

36. Atsitraukiant dalies sanitarijos viršininkas visomis galimomis priemonėmis evakuoja nukentėjusius. Pirmiausia evakuojami lengviau nukentėję, paskui sunkiau. Jei evakuacijai stinga priemonių ir laiko, tai sanitarijos karininko atsakomybe Ženevos konvencijos globoje galima palikti vietoje neevakuotinus nukentėjusius arba ir sunkesnius evakuotinus. Kartu su jais paliekamos tik reikalingiausios slaugymo priemonės ir, jei būtina, reikalingiausias personalas. Palikęs nukentėju-

sus sanitarijos karininkas tuojau praneša apie tai komandos tvarka.

Keičiant tvarstyklės vietą, iškabos, parašai ir rodyklės nepalieka.

37. Kaimyninės tvarstyklės, jei reikia ir galima, padeda viena kitai darbą dirbti.

Apie nukentėjusius ir evakuotus svetimųjų dalių karius pranešama jų dalių sanitarijos viršininkams.

38. Sanitarų trūkumas kautynėse papildomas dalies vado įsakymu.

Tvarstomosios medžiagos trūkumas kautynėse papildomas iš divizijos tvarstomosios kuopos atsargos.

Kautynėms pasibaigus, dalių sanitarijos viršininkai patikrina sanitarijos reikmenes ir trūkumus tuojau rūpinasi papildyti.

39. Rezervinių dalių sanitarijos pareigūnai kautynių metu pasirengia teikti medicinos pagalbą ne tik savo, bet ir kitų dalių nukentėjusiems, kurie dar negavę tos pagalbos vyksta iš ugnies linijos į užnugarį. Šitie nukentėjusieji aprūpinami evakuacinėmis kortelėmis ir evakuojami į divizijos tvarstyklę.

Kavalerijos tarnyba

40. Kavalerijos veikimo ypatybės, o ypač judrumas, neleidžia jos sanitarijos tarnybai taip tvarkyti savo darbo, kaip pėstininkų.

Kavalerijos daliniuose pirmąją medicinos pagalbą teikia sanitarijos puskarininkiai.

Kavalerijos dalies tvarstykla turi sugebėti greit išsirengti ir užsidaryti. Josios darbas:

- a) teikti greitąją medicinos pagalbą,
- b) evakuoti nukentėjusius į artimesniųjų kariuomenės dalių pastovesnes tvarstyklas, junginių tvarstyklas arba ligonines, o kol jie bus evakuoti, pačiai jais rūpintis.

41. Jei kavalerija veikia atskirai nuo pėstininkų ir josios evakuacijos priemonės reikia sustiprinti, tai tos priemonės gaunamos iš karo sanitarijos vadovybės.

Supėstintų kavalerijos dalių sanitarijos tarnyba veikia kaip ir pėstininkų.

Artilerijos, inžinerijos ir tarnybų dalinių tarnyba

42. Artilerijos, inžinerijos dalys ir neturi san. karininkų tarnybų daliniai paprastai tvarstyklų neatidaro. Jų nukentėjusieji naudojami artimiausiųjų dalinių, dalių arba junginių tvarstyklomis. Jų sanitarijos personalas kautynėse naudojamas divizijos sanitarijos viršininko nurodymu.

Jei artilerijos dalys, arba inžinerijos dalys, arba tarnybų daliniai steigti savo tvarstyklas, tai jos veiktų kaip pėstininkų tvarstyklas.

Šarvuočių ir motorizuotų dalių tarnyba

43. Šarvuočių ir kitų motorizuotų dalių sanitarijos tarnyba turi turėti motorizuotas susisiekimo priemones sanitarijos personalui ir

medžiagai gabenti ir evakuacijai, kad neatsiliktų nuo savo dalių. Šioms dalims retai tenka steigti pastovias tvarstyklas. Šių dalių nukentėję kariai, gavę pirmą medicinos pagalbą, evakuojami į pastovesnes artimiausių dalių arba junginių tvarstyklas.

Kautynių lauko valymas ir nukautųjų laidojimas

44. Kautynių lauko valymas ir nukautųjų laidojimas atliekamas vadovybės skiriamų dalinių ir pareigūnų sanitarijos karininkų specialioje priežiūroje.

Degazaciją atlieka junginio degazacijos komanda.

Tvarstykloje mirę laidojami tvarstyklos priemonėmis.

VI. DIVIZIJOS SKAIDINIO SANITARIJOS TARNYBA

Bendrybės

45. Divizijos sanitarijos tarnyba kautynių metu turi:

- a) papildyti medicinos pagalbą, suteiktą nukentėjusiems dalyse,
- b) suteikti pagalbą dar jos negavusiems,
- c) rūšiuoti sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius,

- d) pilnai paruošti juos tolesnei evakuacijai ir evakuoti iki skirtai divizijai evakuacijos vietai,
- e) jei kautynių aplinkybės leidžia, operuoti ir gydyti divizijos įstaigose neevakuotinus sunkiai sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius,
- f) nuolat vykdyti divizijos skaidinyje reikalingus higienos ir profilaktikos dėsnius.

Divizijos sanitarijos įstaigų pareigūnai

46. Sanitarijos įstaigų viršininkų svarbiausia pareiga sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius globoti, juos tinkamai sutalpinti, kuo reikia aprūpinti, gydyti ir evakuoti.

Prireikus viršininkai turi imtis visų galimų priemonių sužeistiesiems, ligoniams, personalui ir įstaigos turtui apsaugoti.

Maskavimosi ir saugumo atžvilgiais viršininkai vadovaujasi atitinkamais nuostatais.

Keičiant vietą, jie rūpinasi nepalikti parašų ir rodyklių, kurie galėtų suteikti priešui žinių apie mūsų kariuomenę.

Jei įstaiga negali išvengti nelaisvės, viršininkas laiku turi sunaikinti visus įsakymus, žemėlapius ir dokumentus, kurie galėtų suteikti priešui žinių apie mūsų kariuomenę, jos būklę, veikimą ir organizaciją; taip pat turi būti sunaikinti visi vertybiniai popieriai.

Sanitarijos įstaigų viršininkai rūpinasi įstaigos sanitarijos personalo mokymu.

47. Kiti įstaigos sanitarijos karininkai vykdo tarnybą įstaigos viršininko nurodomi.

Svarbiausia jų pareiga esančius jų globoje sužeistuosius, apnuodytuosius bei ligonius gydyti ir rūpintis jų geru slaugymu.

48. Sanitarijos įstaigos vaistinės vedėjas ruošia vaistus, rūpinasi papildyti vaistinę sanitarijos turtu ir tvarko jo apyskaitas.

49. Įstaigos ūkio ir administracijos karininkai savo tarnybą vykdo pagal galiojančius nuostatus.

Ūkio pareigūnai ypatingai rūpinasi, kad įstaigos sužeistieji, apnuodytieji, ligoniai ir personalas gautų laiku atitinkamą kiekį ir kiek galint geresnės rūšies ūkio gėrybių.

50. Sanitarijos įstaigų kapelionai priklauso įstaigų viršininkų.

Kapelionai, įstaigos viršininko pavedami, turi vesti įstaigoje jų bažnyčiai priklausomų mirusiųjų metrikaciją. Apie mirtį pranešama mirusiojo dalies vadui ir nustatyta tvarka kitoms įstaigoms. Mirimų metrikos, kiti mirusiojo dokumentai ir asmens ženklai persiunčiami atitinkamiems karo komendantams, tiksliai nurodant palaidojimo vietą.

Įstaigų viršininkai gali pavesti kapelionams tvarkyti sanitarines korteles, sudaryti įstaigos mirusiųjų ir be žinios dingusiųjų vardinius sąrašus ir t.t.

Postovio tarnyba

51. Jei numatomas ilgesnis kaip 3 dienų postovis, divizijos sanitarijos viršininkas įsako divizijos tvarstomajai kuopai, kiek galint panaudojant vietines priemones, atidaryti divizijos gydyklą, į kurią siunčiami evakuojamieji iš dalių.

Ilgesniame postovyje prie divizijos gydyklos atidaroma dantų gydykla. Plačiai naudojama dezinfekcijos bei maudymo skyriaus tarnyba.

Aplinkybėms leidžiant, atidaroma ir divizijos ligoninė, kuri gydo ne ilgesnio kaip 2 savaičių gydymo reikalingus lengvai susirgusius ir sunkius neevakuotinus sužeistuosius bei ligonius, iki juos bus galima evakuoti. Ilgesniuose postoviuose divizijos ligoninėje gali būti gydomi ir sunkesni evakuotini ligoniai; tam reikalui naudojamos ir civilinės gydomosios įstaigos.

Tarnyba ruošiantis žygiui

52. Divizijai rengiantis žygiui, divizijos sanitarijos viršininkas rūpinasi sužeistųjų ir ligonių evakuacija iš dalių gydyklų.

Evakuacija atliekama divizijos tvarstomosios kuopos priemonėmis; evakuojamieji turi būti pristatyti į divizijos gydyklą bent valandą prieš žygio pradžią. Ligoniai ar sužeistieji, atsiradę dalyse vėliau to laiko, gali būti imami į tų dalių žygį ir vėliau paliekami ligonių rinkimo vietoje.

Žygio tarnyba

53. Divizijos sanitarijos viršininkas nurodo divizijos tvarstomosios kuopos vadui divizijos žygio ašyje kas 10—15 km steigti sužeistųjų ir ligonių rinkimo vietas.

Ligonių rinkimo vietoje žygiuojančios dalys palieka sužeistuosius ir ligonius, kurie netinka tolesniam žygiui; tuos ligonius turi perimti kariuomenės skaidinio sanitarijos įstaigos.

Kautynių tarnyba

54. Tikslus divizijos sanitarijos įstaigų naudojimas ir nuolatinis jų veikimo derinimas kautynėse sudaro svarbiausią divizijos sanitarijos viršininko pareigą.

55. Pasirėmęs šio statuto 10 § numatytais duomenimis divizijos sanitarijos viršininkas savo veikimo plane konkrečiai nurodo:

- a) divizijos tvarstyklos ir, jei steigiama, padedamosios tvarstyklos vietą ir veikimo pradžią ir priešcheminio būrio uždavinį,
- b) divizijos ligoninės vietą ir veikimo pradžią,
- c) evakuacinės ligoninės ir lengvai sužeistųjų stovyklos vietas,
- d) evakuacijos kelius ir priemones,
- e) sanitarijos priemonių papildymą,
- f) sanitarijos įstaigų kilnojimo sumanymą divizijai einant pirmyn arba atsitraukiant.

Remdamasis šiuo planu divizijos sanitarijos viršininkas duoda siūlymą divizijos štabui skelbti divizijos operaciniame įsakyme (4 pried.).

Duomenys, reikalingi divizijos dalių ir įstai-gų sanitarijos viršininkams žinoti ir jų spe-cialiai veiklai tvarkyti, prireikus skelbiami di-vizijos sanitarijos viršininko atskiruose nuro-dymuose.

56. Jei laikas ir aplinkybės leidžia, divizijos sanitarijos viršininkas turi pats susipažinti su svarbesniais evakuacijos keliais ir vietomis di-vizijos tvarstyklai bei ligoninei steigti.

Divizijos skaidinio evakuacijos tvarka

57. Visi sanitarijos tarnybos viršininkai turi rūpintis, kad evakuacija nekenktų evakuoja-mųjų sveikatai, nedidintų jų skausmų, nepadi-dintų invalidumo arba mirties, kad evakuoja-mieji gautų tinkamą medicinos pagalbą ir kad pati evakuacija eitų kuo skubiausiai.

58. Iš dalių tvarstyklų arba evakuacijos vie-tų iki divizijos tvarstyklės, jos apnuodytųjų skyriaus ir maudyklos evakuaciją vykdo divi-zijos tvarstomosios kuopos viršininkas tos kuopos transporto priemonėmis, o jeigu jų trūksta, prašo papildomų priemonių iš divizijos sani-tarijos viršininko.

Evakuaciją iš divizijos tvarstyklės iki divi-zijos ir evakuacijos ligoninių vykdo divizijos sanitarijos viršininkas.

Šiai evakuacijai naudoja: divizijos auto eva-kuacijos priemonės, divizijos sanitarijos įstai-gų sanitarijos transportą, divizijos padedama-sias susisiekimui priemonės, jo valdžion paskir-tą kariuomenės evakuacijos transportą ir pas-totes.

59. Pirmiausia ir tobuliausiomis transporto priemonėmis rūpinamasi evakuoti sunkiai nu-kenčėjusius, reikalingus skubios pagalbos ar operacijos. Lengvai nukentėjusių evakuacijai naudojamos paprastesnės priemonės, pav., įvairios paskirties gurguolė ir net gyventojų vežimai. Trūkstant evakuacijai priemonių, lengvai nukentėjusieji, kurių sveikata leidžia, gali būti evakuojami pėsti sudarant iš jų ko-mandas ir skiriant vieną iš evakuojamųjų ko-mandos vyresnioju. Evakuacijos priemonės, atvykstančios iš priekio, turi būti neatidėlio-jant iškraunamos ir grąžinamos, o vežusieji apnuodytus šutinamomis cheminėmis medžia-gomis vežimai turi būti degazuojami įstaigoje, kuri juos priėmė.

60. Kiekviena, turinti savo evakuacijos prie-mones san. įstaiga evakuoja nukentėjusius iš jos priekyje esančių dalių, dalinių arba įstaigų.

Tačiau tam tikrais atvejais šis dėsnis gali būti netaikomas ir gali būti įsakyta priekyje esančiai įstaigai evakuoti į užnugarį, bet ne toliau kaip iki pirmosios užnugario evakuaci-jos įstaigos. Toliau evakuoti tomis pat priemo-nėmis neleidžiama ir jos turi būti tuojuo grą-žinamos.

Einančios iš gilumos pirmyn sanitarijos įstaigos turi perimti nukentėjusius iš priekinių sanitarinių įstaigų, einančių pirmyn.

61. Dalys bei daliniai, neturintieji savo sanitarijos įstaigų (kavalerijos, inžinerijos ir t. t.), evakuoja savo sužeistuosius ir ligonius per artimiausias, paprastai pėstininkų, sanitarijos įstaigas.

Tarnyba kautynių pertraukose ir ginamuosiuose veiksmuose

62. Išnaudodamas divizijos sanitarijos įstaigų pastovesnę padėtį divizijos sanitarijos viršininkas kiek galint plačiau naudoja jas sužeistųjų ir ligonių gydymui vietoje.

Divizijos tvarstomoji kuopa gali steigti prie divizijos tvarstyklės ir gydyklą; prie jos atidaroma dantų gydykla. Be to, turi būti plačiai naudojamas dezinfekcijos ir maudymo skyrius, nustatomi infekcinių ligų šaltiniai, atliekami vandens tyrimai, patalpų dezinfekcija, žmonių maudymas ir dezinfekcija.

Jei užnugaryje nebuvo padaryti profilaktiniai skiepimai, tai jie turi būti atlikti. Pagaliau turi būti papildomi personalo, vaistų ir tvarsliaivos trūkumai.

Laukiant aktingesniųjų veiksmų fronte, nurodytieji darbai turi būti skubiai užbaigti, ligoniai evakuoti, įstaigos tinkamai aprūpintos ir parengtos kautynėms.

63. Sekdamas karių sveikatingumą divizijos sanitarijos viršininkas prižiūri, kad civilinė

administracija ir jos sanitarijos organai tinkamai tvarkytų civilinių gyventojų sanitariją divizijos veikimo ruože.

Divizijos tvarstomoji kuopa

64. Divizijos tvarstomoji kuopa priima, teikia medicinos pagalbą, rūšiuoja ir evakuoja divizijos vienetų sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius.

65. Divizijos žygio kryptyje, dažniausiai didžiojo postovio metu, tvarstomoji kuopa atidaro ligonių bei sužeistųjų rinkimo vietas ir aprūpina jas reikalingais pareigūnais bei evakuacijos priemonėmis.

Rinkimo vietai skirtos patalpos išvalomos ir aprūpinamos geriamuoju vandeniu, kava, arbata, o jos viršininku skiriamas sanitarijos karininkas arba sanitarijos puskarininkis.

66. Praeidamos rinkimo vietas divizijos dalys arba daliniai palieka jose negalinčius toliau žygiuoti nukentėjusius.

Praeinančių dalių sanitarijos karininkai, palikdami rinkimo vietose sužeistuosius ir ligonius, aprūpina juos evakuacinėmis kortelėmis.

Praėjus paskutiniam divizijos daliniui, nukentėjusieji evakuojami, o rinkimo vietos pareigūnai grįžta į savas įstaigas.

Divizijos vienetai, kurie didžiojo postovio metu yra nutolę nuo rinkimo vietos, reikalauja iš divizijos tvarstomosios kuopos evakuacijos priemonių.

67. Ilgesniame postovyje tvarstomoji kuopa atidaro divizijos gydyklą ir vykdo evakuaciją iš dalių gydyklų pagal dalių sanitarijos viršininkų reikalavimus.

68. Laukiant kautynių, tvarstomosios kuopos viršininkas veikia divizijos sanitarijos viršininko nurodymais pagal jo veikimo planą.

Tvarstomosios kuopos viršininkas turi tiksliai žinoti, kur stovi dalių tvarstyklės, divizijos ligoninė, evakuacijos ligoninė ir lengvai sužeistųjų stovykla. Jei galima, pats ištiria evakuacijos kelius ir laiko ryšį su visomis divizijos sanitarijos įstaigomis, o ypač su divizijos sanitarijos viršininku.

Tvarstomosios kuopos viršininkas duoda įsakymų bei nurodymų kuopos būrių viršininkams ir kitiems pareigūnams, išaiškina jiems uždavinius, suskirsto evakuacijos priemones, pasirūpina ryšių sutvarkymu.

69. Kautynėse tvarstomoji kuopa atidaro divizijos tvarstyklą, kuri yra tarpinė įstaiga tarp dalių tvarstyklų ir divizijos bei evakuacijos ligoninių.

Tvarstykla turi atskirus lengvai sužeistųjų ir apnuodytųjų skyrius ir maudyklą.

Jei divizijos sanitarijos viršininko bus įsakyta, steigiama ir padedamoji divizijos tvarstykla.

Divizijos tvarstykla

70. Divizijos tvarstykla:

- a) evakuoja sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius iš dalių arba dalinių tvarstyklų,
- b) teikia jiems kvalifikuotą medicinos pagalbą,
- c) rūšiuoja sužeistuosius, apnuodytuosius bei ligonius ir juos parengia tolesnei evakuacijai.

Evakuojamųjų apranga, kiek aplinkybės leidžia, išvežama kartu su jais.

71. Divizijos tvarstykla rengiama arti divizijos evakuacijos ašies, dažniausiai tokioje vietoje, į kurią sueina dalių pagrindiniai evakuacijos keliai.

Divizijos tvarstykla neturi per daug nutolti nuo dalių tvarstyklų, tačiau pageidaujama, kad ji tilptų už divizijos rezervų ir kiek galint būtų apsaugota nuo lengvosios artilerijos ugnies.

Divizijos tvarstyklą geriausiai steigti dvare, didesniame vienkiemyje, mokyklų patalpose ir t. t., tas patalpas išvalius ir jas pritaikius tvarstyklės reikalams.

Jei galima, kiekvienai nukentėjusiųjų rūšiai turi būti paskirta tvarstykloje atskira patalpa, turinti patogų privažiavimą. Kai trūksta patalpų, jei tik galima, statomos palapinės. Tvarstyklės įstaiga neturi būti steigiama abipus kelio.

Be sanitarijos įstaigoms nustatytų ženklų, ypač susigrūdimams išvengti, turi būti vartojamos rodyklės į tvarstyklą įvažiuoti ir išvažiuoti.

Kautynėms prasidėjus, dantų gydykla neveikia, o jos personalas naudojamas darbui divizijos tvarstykloje.

72. Divizijos tvarstyklai įrengti reikia apie 4 val., o jai uždaryti apie 2 val.

73. Divizijos tvarstyklės transportas siunčiamas į dalių tvarstyklas arba dalių evakuacijos vietas. Divizijos tvarstomosios kuopos viršininkas siunčia ten reikiamų evakuacijai priemonių (vežimų ir sanitarų su neštuvais) ir prižiūri, kad evakuacija į divizijos tvarstyklą būtų atliekama greit ir tvarkingai.

Evakuacijos vietos transportui vadovauja puskarininkis, kuris skiriamas to transporto viršininku.

74. Atvykę į divizijos tvarstyklą sužeistieji, apnuodytieji bei ligoniai rūšiuojami pagal evakuacines korteles ir bendrąją būklę. Apnuodytieji cheminiais kautynių nuodais atskiriami nuo sužeistųjų ir ligonių, o apnuodytieji šutinamomis medžiagomis atskiriami nuo kitų apnuodytųjų.

75. Sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai skirstomi į šias rūšis:

- a) netinkami evakuacijai (mirštantieji) paliekami divizijos tvarstykloje;

- b) netinkami ilgesnei evakuacijai (sužeistieji į galvą, plaučius ir pilvą, su sutriuškintomis galūnėmis, su didžiųjų sąnarių arba didžiųjų kraujo indų sužeidimais, kol neuždėta kraujo ligatūra, sužeistieji nervinio šoko stadijoje, ligoniai su aštraus pamišimo reiškiniais, su sunkiuoju audinių uždegimu, dujine flegmona ir t. t.) negali būti tuoju evakuojami į užnugarį, bet suteikus pirmąją pagalbą siunčiami į divizijos ligoninę;
- c) tinkami evakuacijai (lengvai, vidutiniškai ir net sunkiai sužeistieji, bet kurių sveikata leidžia pakelti ilgesnį transportą) evakuojami į evakuacinę ligoninę ir lengvai sužeistųjų stovyklą; prieš evakuaciją sužeistiesiems patikrinami tvarsčiai (pastarieji keičiami tik būtinai prireikus, pav., kai buvo blogai uždėti arba bendra sužeistojo būklė neatitinka diagnozą), ir jie turi būti tinkamai parengti tolesnei kelionei (maitinimas, injekcijos);
- d) apnuodytieji šutinamomis medžiagomis pirmiausia maudomi ir degazuojami, o jų drabužiai ir skalbiniai pakeičiami švariais arba degazuojami; paslui su šiais apnuodytais elgiamasi pagal mediciniškus nurodymus, žiūrint apnuodijimo sunkumo;

e) apnuodytieji troškinamais ir kitokiais nuodais, gavę pagalbą divizijos tvarstyklėje, evakuojami pagal mediciniškus nurodymus į divizijos ligoninę, į evakuacijos ligoninę arba į lengvai sužeistųjų stovyklą;

f) tinką grįžti į rikiuotę, gavę medicinos pagalbą, gražinami į dalis.

76. Sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai registruojami nustatyta tvarka. Jų evakuacinės kortelės tikrinamos, o kortelių antroje pusėje rašoma, kuris būtent medicinos veiksmas atliktas.

Neturintieji evakuacinių kortelių gauna jas tvarstyklėje. Jų pavardes ir sužalojimo diagnozę divizijos tvarstyklės viršininkas praneša jų dalies sanitarijos viršininkui.

77. Divizijos tvarstyklėje atliekami šie mediciniški veiksmai:

- a) galutinis kraujavimo sustabdymas, jei reikia perrišant kraujo indus,
- b) pastovi lūžusių kaulų imobilizacija,
- c) tracheotomija,
- d) galutinis pneumotorakso uždarymas,
- e) pastovi kateterizacija,
- f) galūnių amputacija,
- g) odos lopų, ypač veido, susiuvimas,
- h) žaizdų sutvarkymas, išpiovimas — ne vėliau kaip 12 val. nuo sužeidimo,
- i) kova su šoku,

k) reikalingi skiepymai, kraujo, fiziologinio skiedinio įpylimai ir t. t.

Nukentėjusiojo gyvybei pavojui gresiant ar esant palankioms darbo aplinkybėms, daromos ir kitos chirurginės operacijos.

78. Divizijos tvarstykla keičia savo vietą divizijos sanitarijos viršininkui įsakius. Kiek aplinkybės leidžia, vieta keičiama naktį arba anksti rytą, kai esti mažiausia nukentėjusių.

Eidama pirmyn tvarstomoji kuopa prireikus gali palikti senoje tvarstyklės stovyklėje dalinį. Likęs senoje stovyklėje tvarstomosios kuopos dalinys, baigęs nukentėjusiųjų evakuaciją, prisijungia prie kuopos.

79. Atsitraukiant divizijos tvarstykla uždarma, pirmiausia evakuavus iš jos lengvai nukentėjusius. Sunkiai nukentėjusieji evakuojami paskutinėje eilėje, o jei jų evakuoti apskritai negalima, tai tvarstyklės viršininko atsakomybe ir Ženevos konvencijos globoje jie paliekami vietoje su jų priežiūrai būtinai reikalingu personalu bei priemonėmis. Šiuo atveju tvarstomosios kuopos viršininkas neatidėliodamas praneša divizijos sanitarijos viršininkui, kuriomis būtent aplinkybėmis evakuacija vyko ir kodėl dalį nukentėjusiųjų teko palikti.

Atsitraukiant tvarstomosios kuopos viršininkas savo evakuacijos priemonėmis turi padėti dalių tvarstykloms išvežti ir jų nukentėjusius.

Divizijos tvarstyklės lengvai sužeistųjų skyrius

80. Lengvai sužeistiesiems reikalinga mažiau sudėtinga medicinos pagalba, todėl juos reikia kiek galint greičiau atskirti nuo sunkiau sužeistųjų.

Tam reikalui divizijos tvarstykloje skiriama atskira vieta arba pakankamai erdvi patalpa, nes lengvai sužeistųjų bus daugiausia.

Lengvai sužeistieji po jų registracijos ir tvarsčių patikrinimo pavalgydinami ir kiek galint greičiau evakuojami.

Divizijos tvarstyklės apnuodytųjų skyrius ir maudykla

81. Divizijos tvarstyklės apnuodytųjų skyrių rengia priešcheminis būrys. To skyriaus uždavinys — medicinos pagalba apnuodytiems.

Be to, to paties būrio dezinfekcijos ir maudymo skyriaus priemonėmis steigama maudykla, kur atliekama nukentėjusiųjų nuo šutinamų medžiagų degazavimas ir maudymas. Čia taip pat atliekama atsineštų ligonių apkrėstų drabužių degazavimas. Maudyklą kiekvienu atveju reikia įrengti, kiek vietovės ir taktinės aplinkybės leidžia, arčiau dalių tvarstyklų ir tik kliūtims esant ar, jei divizijos tvarstykla ir jos apnuodytųjų skyrius yra arti dalių tvarstyklų, maudykla būna toje pačioje vietoje, kur ir divizijos tvarstyklės apnuodytųjų skyriaus stovykla.

Atliekamas maudykloje degazavimas yra galutinis, ir todėl turi būti atliktas itin rūpestingai. Nukentėjusieji, reikalingi chirurginės pagalbos, atlikus jų degazavimą, perduodami divizijos tvarstyklai.

Apnuodytųjų skyriaus pareigūnai turi būti tinkamai išmokslinti ir atsargūs, kad neapsikrėstų patys, neperneštų šutinamųjų karo medžiagų sveikiems žmonėms ir neapkrėstiems daiktams.

Padedamoji divizijos tvarstykla

82. Divizijai užimant labai platų barą arba taktiškoms aplinkybėms reikalaujant, divizijos tvarstomoji kuopa gali steigti padedamąją tvarstyklą.

Padedamoje divizijos tvarstykloje darbas atliekamas laikantis divizijos tvarstyklai nustatytų dėsnių.

83. Padedamąją tvarstyklą atidaro divizijos tvarstomosios kuopos tvarstomasis būrys, kurio viršininkas tvarko tos tvarstyklės darbą. Jis turi laikyti ryšį su atitinkamomis dalimis ir su tvarstomosios kuopos viršininku.

Prireikus prie padedamosios tvarstyklės įrengiama apnuodytųjų skyrius ir maudykla; jiems pareigūnus ir priemones duoda priešcheminis būrys.

Divizijos ligoninė

84. Divizijos ligoninėje operuojami ir gydomi sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai, kurie

netinka ilgesnei evakuacijai ir reikalingi skubios chirurginės pagalbos.

Be savo tiesioginių uždavinių, divizijos ligoninė prireikus dalyvauja evakuacijoje, sudarydama tarpinę įstaigą tarp divizijos tvarstyklės ir evakuacinės ligoninės.

85. Kautynėse divizijos ligoninė steigiama divizijos evakuacijos ašyje, tvarstomosios kuopos užnugaryje.

Ji atidaroma divizijos sanitarijos viršininko įsakymu, o jos vietą ir veikimo pradžią nurodo operacinis divizijos įsakymas.

Gydymo reikalams ir ligoniams turi būti skiriamos geriausios patalpos. Ligoninės viršininkas apžiūri vietą ir paskiria patalpas ligonių priimamajam kambariui, operacinei, tvarstomajam kambariui, sužeistųjų, apnuodytųjų bei ligonių patalpoms, raštinei ir pareigūnams. Patalpos išvalomos ir, jei reikia, dezinfekuojamos; trūkstant patalpų, jei galima, statomos palapinės.

Ligoninės trobesiai ir palapinės pažymimi Ženevos konvencijos nustatytais ženklais, o naktį žibintais. Kelias į ligoninę pažymimas rodyklėmis, o naktį — šviesa.

86. Divizijos ligoninė uždaroma divizijos sanitarijos viršininko įsakymu.

Jei ligoninei grestų nelaisvė, ligoninės viršininkas gali pats uždaryti ligoninę ir atsitraukti, pranešdamas apie tai komandos tvarka.

Uždarant ligoninę, jos įrengimas ir inventorius sutvarkomas, patalpos išvalomos, o jei buvo apkrečiamųjų ligonių — dezinfekuojamos.

Patalpos, kurios buvo pritaikytos gydymo reikalams, jei galima, pirmiausia turi būti skiriamos kitai gydymo įstaigai.

87. Divizijos ligoninei įrengti reikia apie 6 val., o jai uždaryti apie 3 val.

88. Esant dideliame sužeistųjų skaičiui, divizijos ligoninės viršininkas ligoninei sustiprinti reikalauja priskirti chirurginę grandį, o jei ir ta priemonė nepadeda, tai joje paliekami gydyti tiksliai sunkiau sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai; visi kiti turi būti evakuoti.

89. Žygiuojant pirmyn divizijos ligoninė palieka vietoje dalį personalo ir įrengimo dar neevakuotiems ligoniams aprūpinti, o pati eina paskui savo diviziją.

Jei ligoninė perpildyta, tai divizijos sanitarijos viršininkas rūpinasi priskirti divizijai lauko ligoninę, kuri ir eina kartu su divizija, o divizijos ligoninė paliekama vietoje. Evakuavus ligonius, kiek aplinkybės leidžia, ji gražinama į savo diviziją.

90. Atsitraukiant sužeistieji ir ligoniai iš divizijos ligoninės evakuojami. Neevakuoti ligoninės viršininko atsakomybe ir Ženevos konvencijos globoje paliekami vietoje su reikalingiausiuoju jų priežiūrai personalu ir priemonėmis. Apie tai divizijos ligoninės viršininkas neatidėliodamas praneša divizijos sanitarijos viršininkui.

Jei yra reikalas ir priemonių nepakanka, tai evakuacija iš divizijos ligoninės atliekama

priemonėmis, gautomis per divizijos sanitarijos viršininką.

91. Ilgesnio divizijos postovio metu arba ginamuose veiksmuose divizijos ligoninės darbas turi būti plačiau išplėstas ir, jei aplinkybės leidžia, joje gali būti gydomi ir lengvai sužeistieji bei ligoniai.

Divizijos ligoninės laboratorija

92. Ligoninės laboratorija be kliniškų tyrimų atlieka dar tyrimus infekcinių susirgimų, kurie pasireiškia divizijos veikimo ruože; be to, laboratorija atlieka vandens ir maisto produktų chemiškų tyrimus.

Tiriamąją medžiagą laboratorija gauna iš dalių sanitarijos karininkų arba pati pasiima.

Tyrimo metodai turi būti paprasti ir greiti. Jei reikia tyrimą papildyti arba atlikti sudėtingesnę tyrimą, tai tiriamoji medžiaga siunčiama į atitinkamas sanitarines įstaigas.

VII. KARIUOMENĖS SKAIDINIO SANITARIJOS TARNYBA

Bendrybės

93. Kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnyba valdoma karo sanitarijos viršininko, kuris šią tarnybą tvarkydamas laiko ryšį su kariuomenės štabu. Kariuomenės skaidinio judriąsias sanitarijos įstaigas karo sanitarijos viršininkas gali pavesti valdyti savo padėjėjui.

94. Kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnyba turi šiuos uždavinius:

- a) priimti iš divizijų sanitarijos įstaigų sužeistuosius, apnuodytuosius bei ligonius ir tuos iš jų, kurie reikalingi stacioninio gydymo, evakuoti į atitinkamas ligonines ir kiek galint greičiau juos pagydyti,
- b) lengvai nukentėjusius, reikalingus ambulatorinio gydymo, ir sunkius neevakuotinus gydyti artimiausiose kariuomenės skaidinio įstaigose,
- c) prireikus savo įstaigomis ir personalu stiprinti divizijų skaidinio sanitarinių įstaigų darbą,
- d) rūpintis kariuomenės higiena ir profilaktika, ypač karinių operacijų ruože, ir kad apkrečiamosios ligos nesiplėstų evakuacijos keliais,
- e) derinti civilinių sanitarijos įstaigų medicinos pagalbą civiliniams gyventojams, kurie nukentėjo nuo priešų puolimų ore ar kito jo ginklo, su kariuomenės sanitarijos reikalais.

Tarnybos veikla kariuomenei stovint vietoje arba ginamuose veiksmuose

95. Kariuomenei ilgiau stovint vietoje arba ginantis, kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnyba ypač rūpinasi kariuomenės higiena ir profilaktika, o ypač saugoja kariuomenę nuo masinių ir apkrečiamųjų susirgimų.

Šiuo reikalu karo sanitarijos viršininkas duoda nurodymų.

96. Tuomet plačiai naudojamos priemonės kariuomenės dalims maudyti ir dezinfekuoti, tiriamas vanduo, nustatomi bei likviduojami infekciniai šaltiniai ir, jei reikia, daromi kariuomenės rezervo dalims profilaktiniai skiepymai. Pagaliau tikrinamos ir papildomos medicinos personalo žinios, ypač karo lauko higienos, pagalbos sužeistiesiems bei apnuodytiems ir kovos su apkrečiamomis ligomis.

Judriuose veiksmuose

97. Judriųjų veiksmų metu kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnyba pirmiausia rūpinasi greita ir tvarkinga sužeistųjų, apnuodytųjų bei ligonių evakuacija. Neevakuotini ir lengvai nukentėjusieji talpinami gydyti artimiausiose kariuomenės skaidinio įstaigose, o kiti sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai evakuojami į pastovias gydymo įstaigas. Tuo metu gydyti apkrečiamiems ligoniams plačiai naudojamos vietos civilinės gydymo įstaigos.

98. Nurodytiems darbams vykdyti karo sanitarijos viršininkas laiko atitinkamą ryšį su divizijų sanitarijos viršininkais, kariuomenės skaidinio įstaigomis ir sanitarinio geležinkelių transporto viršininku.

Jei reikia darbą sustiprinti, karo sanitarijos viršininkas parūpina tam tikslui daugiau sanitarijos ir evakuacijos priemonių.

Kariuomenės skaidinio sanitarijos ir evakuacijos įstaigų išdėstymo planas

99. Karo sanitarijos viršininkas, gavęs iš kariuomenės štabo žinių apie numatomus veiksmus, jų eigą ir kariuomenės išdėstymą, sudaro kariuomenės skaidinio sanitarijos ir evakuacijos įstaigų išdėstymo planą.

Plane nurodoma:

- a) kariuomenės skaidinio sanitarijos evakuacijos keliai,
- d) reikalingos sužeistiesiems, apnuodytiems bei ligoniams priimti, evakuoti ir gydyti sanitarijos įstaigos bei priemonės ir jų išdėstymas kariuomenei einant pirmyn arba atsitraukiant,
- c) į kurias būtent gydomąsias įstaigas turi būti evakuojami įvairios rūšies sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai,
- d) kaip kariuomenė aprūpinama sanitarijos reikmenėmis.

100. Planas įteikiamas tvirtinti kariuomenės vadovybei.

Duomenys, kurie reikalingi kariuomenės skaidinio sanitarijos įstaigų viršininkams ir divizijų sanitarijos viršininkams, ir platesnis plano paaškinimas skelbiamas karo sanitarijos viršininko nurodymuose.

Evakuacinės ligoninės

101. Evakuacinė ligoninė atidaroma ir uždaroma karo sanitarijos viršininkui įsakius.

102. Evakuacinė ligoninė turi:

- a) priimti iš divizijos sanitarijos įstaigų ir kariuomenės dalių sanitarijos organų evakuotinus sužeistuosius, apnuodytuosius ir ligonius,
- b) parengti juos tolesnei evakuacijai, suskirsčius pagal sužeidimo, apnuodijimo ir ligos rūšį bei sunkumą, ir perduoti atitinkamoms evakuacijos įstaigoms,
- c) neevakuotinus gydyti pas save tol, kol jų sveikata reikalauja,
- d) lengvai sužeistuosius bei apnuodytuosius ir ligonius, reikalingus tik ambulatorinio gydymo, perduoti lengvai sužeistųjų stovykloms.

103. Kad evakuacinė ligoninė lengviau galėtų evakuoti sužeistuosius, ji steigama, kiek aplinkybės leidžia, arti evakuacijos kelių, prie geležinkelio stoties.

Prie tos stoties ligoninės priemonėmis įrengiama evakuojamųjų pakrovimo stotis ir atliekamas evakuojamųjų pakrovimas į sanitarinius vagonus.

104. Evakuacinės ligoninės viršininkas laiko ryšį su junginių bei atskirai veikiančių dalių tvarstyklomis, ligoninėmis ir su divizijų sanitarijos viršininkais.

Gavęs iš jų žinių apie evakuotinių skaičių, praneša jas karo sanitarijos viršininkui ir iš anksto reikalauja atitinkamo kiekio evakuacijos priemonių.

105. Perkeliant evakuacinę ligoninę į kitą vietą, josios neevakuotini sužeistieji paliekami sanitarinei įstaigai, statomai pastarosios vietoje. Tokios sanitarinės įstaigos nesant, sužeistieji paliekami vietoje su jų priežiūrai ir globai reikalingomis priemonėmis bei personalu. Pirmai progai atsiradus, nukentėjusieji turi būti evakuojami, o personalas ir priemonės gražinama pagal priklausomybę.

Lengvai sužeistųjų stovyklos

106. Lengvai sužeistųjų stovyklos laikomos kariuomenės veikimo ruože netoli evakuacinių ligoninių.

Lengvai sužeistųjų stovyklą valdo betarpiškai priklausęs karo sanitarijos viršininko sanitarijos karininkas, padedamas reikalingo skaičiaus pareigūnų.

Lengvai sužeistųjų stovykla gydo lengvai sužeistuosius bei apnuodytuosius ir ligonius, reikalingus tik ambulatorinio gydymo.

Į lengvai sužeistųjų stovyklas ligoniai siunčiami divizijos tvarstyklų, divizijų, lauko ir evakuacinių ligoninių.

107. Pasveikę ir pasitaisę kariai iš lengvai sužeistųjų stovyklų gražinami pagal nustatytą tvarką į dalis.

Sanitariniai transportai

108. Sanitariniai transportai veikia valdžioje tų sanitarijos viršininkų, kuriems jie duodami.

Sanitariniai transportai naudojami sužeistųjų, apnuodytųjų ir ligonių evakuacijai sauskeliais ir vandens keliais.

Transporto pareigūnai žiūri, kad evakuacija būtų vykdoma greitai, tiksliai bei saugiai ir kad ji nepakenktų evakuojamiems. Šiuo reikalu gauna įsakymų iš transportą lydinčio vyresniojo sanitarijos pareigūno.

109. Lydįs sanitarijos personalas žiūri, kad būtų sudaromos evakuojamiems palankiausios evakuacijos sąlygos, ir rūpinasi, kad nusilpę ir tapę neevakuotiniais būtų pakeliui atiduodami atitinkamoms sanitarinėms įstaigoms.

110. Dėl kurių nors priežasčių kelionei užtrukus, evakuojamieji turi būti globojami ir maitinami iš anksto nustatyta tvarka.

Chirurginės grandys

111. Chirurginės grandys laikomos kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnybos rezerve. Prireikus jos naudojamos karo sanitarijos viršininko sustiprinti chirurginiam divizijų, lauko ir evakuacinių ligoninių, o kartais ir kariuomenės dalių, darbui.

Chirurginių grandžių viršininkai betarpiškai priklauso tos įstaigos viršininko, prie kurio priskirti.

Viršininkas tos įstaigos, prie kurios chirurginės grandys priskiriamos, aprūpina jas reikalingomis patalpomis, padedamuoju personalu ir t.t.

Chirurginėse grandyse turi būti kvalifikuotas chirurgas. Jose atliekamos reikalingos chirurginės operacijos.

Lauko ligoninės

112. Lauko ligoninės laikomos kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnybos rezerve.

Lauko ligoninės naudojamos divizijos ligoninėms pavaduoti ir padėti joms dirbti.

113. Jei lauko ligoninė duodama divizijai, ji pereina divizijos sanitarijos viršininko valdžion ir veikia kaip divizijos ligoninė.

114. Ugnies linijai nutolus nuo geležinkelių ir evakuacinės ligoninės, arba kada evakuacija geležinkeliais bus sutrukdyta, lauko ligoninė gali būti panaudota kaip tarpinė evakuacijos įstaiga.

Kariuomenės sanitarinio sandėlio skyriai

115. Kariuomenės sanitarinio sandėlio skyriai tiekia sanitarinį turtą pagal nustatytą tvarką visoms kariuomenės bei divizijų skaidinių sanitarijos įstaigoms ir atskirai veikiančioms kariuomenės dalims.

Skyriams turtas iš kariuomenės sanitarinio sandėlio gabenamas, kiek aplinkybės leidžia, sanitariniais traukiniais arba kitomis priemonėmis.

Tvarsliavos ir pirmosios pagalbos vaistų papildymas

116. Kariuomenės skaidinio sanitarijos įstaigos, priėmusios sužeistuosius iš divizijų sanisujeistuosius priėmė, nustatytais komplektais dalių, turi grąžinti įstaigai ar daliai, iš kurios sužeistuosius priėmė nustatytais komplektais tvarsliavos ir pirmosios pagalbos vaistų kiekį, kuris buvo jų suvartotas sužeistiesiems tvarsyti.

Sanitariniai traukiniai

117. Sanitariniai traukiniai valdomi sanitarinio geležinkelių transporto viršininko. Jis priklauso karo sanitarijos viršininko ir palaiko ryšį su geležinkelių karo viršininku.

118. Jo uždaviniai:

- a) vykdyti sužeistųjų, apnuodytųjų ir ligonių evakuaciją geležinkeliais,
- b) prižiūrėti evakuacijos keliuose higieną bei profilaktiką ir pirmosios pagalbos teikimą nukentėjusiems per oro puolimus, duodant reikiamų nurodymų per geležinkelių karo viršininką geležinkelių sanitarijos tarnybai,

- c) duoti nurodymų evakuacinėms ir pastovioms ligoninėms, organizuojant sužeistųjų, apnuodytųjų bei ligonių pakrovimo ir iškrovimo stotis,
- d) kiek galint padėti kariuomenės sanitarinio sandėlio skyriams parsigabenti sanitarinį turtą iš kariuomenės sanitarinio sandėlio.

119. Sanitarinio geležinkelių transporto viršininkas gauna iš karo sanitarijos viršininko žinių apie reikalingų evakuacijos sužeistųjų, apnuodytųjų bei ligonių skaičių ir rūšį ir apie laisvas stacioninių ligoninių vietas.

Pasiremdamas tais duomenimis jis rūpinasi per geležinkelių karo viršininką sanitarinių traukinių arba sanitarinių vagonų paskyrimu evakuacijai vykdyti ir gauna sanitariniam traukiniui žygiakelį.

Apie evakuacijos eigą praneša karo sanitarijos viršininkui.

120. Atsižvelgdamas į tai, kad apkrečiamosios ligos lengvai gali plėstis geležinkeliuose, sanitarinio geležinkelių transporto viršininkas gali tikrinti: ar geležinkelio stotys laikomos švariai, ar pakankamai jose išviečių, ar jos dezinfekuojamos, ar yra jose tinkamo gerti vandens ir ar nepardavinėjami netinkamos kokybės produktai.

Apie pastebėtus trūkumus praneša geležinkelių karo viršininkui ir karo sanitarijos viršininkui.

121. Sanitariniais traukiniais ir vagonais evakuojami sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai

iš evakuacinių ligoninių (pakrovimo stočių) iki pastovių gydymo įstaigų (iškrovimo stočių).

Sanitariniais traukiniais evakuojami tik tie sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai, kurie gali pakelti numatytą kelionę. Į sanitarinį traukinį sužeistieji, apnuodytieji ir ligoniai priimami su evakuacinėmis kortelėmis; be to, evakuacinė ligoninė duoda traukinio viršininkui dar evakuojamųjų sąrašą. Sanitarinių traukinių personalas padeda atlikti evakuojamųjų pakrovimą ir iškrovimą.

122. Priimant evakuojamus į traukinį, pastarieji skirstomi pagal sužeidimo, apnuodymo bei ligų rūšis ir vežami kiek galint pagal tas rūšis atskirai. Ypač reikia žiūrėti, kad apkrečiamieji ligoniai ir apnuodytieji šutinamomis medžiagomis būtų atskirti nuo kitų. Vagonų įrengimas ir vagonai, kuriais buvo vežami apkrečiamieji arba apnuodytieji šutinamomis medžiagomis, dezinfekuojami ir degazuojami.

123. Evakuojamieji traukinyje turi būti aprūpinami reikiama medicinos pagalba ir maistu. Reikalingi skubios bei sudėtingos chirurginės pagalbos arba staiga nusilpę ir pasidarę neevakuotiniais ligoniai iškraunami iš traukinio pirmoje stotyje, kur jiems gali būti suteikta atitinkama pagalba ir globa.

Pastovios ligoninės

124. Pastovios ligoninės priima iš kariuomenės dalių ir įstaigų per judrias ir evakuacines įstaigas evakuotus sužeistuosius, apnuody-

tuosius ir ligonius ir rūpinasi kiek galint greičiau juos išgydyti ir grąžinti į kovotojų eiles. Netinkami karo tarnybai ir reikalingi priežiūros bei protezių invalidai atiduodami į atitinkamas kariuomenės arba invalidų įstaigas.

Kariuomenės bei atsarginės ligoninės savo pareigūnais ir priemonėmis padeda iškrovimo stotyje evakuojamus ligonius iškrauti bei priimti.

VIII. BAIGIAMIEJI NURODYMAI

125. Karo sanitarijos pareigūnų bei įstaigų veikimas, kuris šiuo statutu nenumatytas, karo metu turi būti toks, kaip kariuomenės taikos meto sanitarijos statutas nurodo ir kaip leidžia karo meto aplinkybės.

Visi sanitarijos pareigūnai neatpalaiduojami reikšti sveikos iniciatyvos ir veikti šio statuto dvasia tais atvejais, kurių net abudu statutai nenumatė.

IX. 1929 M. LIEPOS MĖN. 27 D. ŽENEVOS KONVENCIJOS SUŽEISTŪJŲ IR SERGANČIŪJŲ LIKIMUI PAGERINTI DĖSNIAI

Sužeistieji ir ligoniai

Sužeistieji ir ligoniai be pilietybės skirtumo turi būti gydomi abiejų kariaujančių šalių. Paliekant sužeistuosius priešui, drauge, jei galima, paliekama dalis turto ir personalo, reikalingo jiems slaugyti.

Palikti priešui sužeistieji ir ligoniai tampa belaisviais ir jiems taikomos karo belaisvių taisyklės.

Laimėjusi kautynių lauką šalis imasi priemonių surasti sužeistiesiems ir jiems apsaugoti nuo apiplėšimo ir blogo su jais elgesio. Jei aplinkybės leidžia, abi šalys turi padaryti kautynių pertrauką ir surinkti sužeistuosius, likusius tarp ugnies linijų.

Kariaujančios šalys kiek galint greičiau siunčia viena kitai paimtų į nelaisvę kitos šalies sužeistųjų sąrašą, mirusiųjų sąrašą ir jų mirties aktus, daiktus, dokumentus ir asmens ženklus; rūpinasi, kad prieš laidojant mirusius būtų kiek galint gydytojo konstatuojamas jų mirties faktas; suteikia tikslių žinių apie laidojimo vietą.

Karo sanitarijos dalys ir įstaigos

Kariaujantieji nepuola priešo karo sanitarijos dalių ir įstaigų. Šita apsauga nutraukiama, jei tos dalys ir įstaigos būtų panaudotos priešui kenkti. Kenkimu nelaikoma, jei sanitarijos tarnybos asmenys turi ir vartoja ginklą sau ar sužeistiesiems apginti, jei įstaiga saugojama ginkluotų, nors nesanitarinių, vienetų, nors įstaigoje randama ginklų, paliktų sužeistųjų ir dar neįteiktų, kur reikia, nors įstaigoje yra neetatini veterinarijos tarnybos personalas ir turtas.

Personalas

Kariuomenės dalių ir įstaigų sanitarijos ir sanitarijos administracijos personalas ir ka-

pelionai kariaujančiųjų nepuolami, o patekę priešo valdžion jie karo belaisviais nelaikomi. Ta pat teise naudojasi ir laikinai duoti sanitarijos įstaigoms žmonės, jei jie į nelaisvę paėmimo metu ėjo sanitarijos personalo pareigas ir buvo aprūpinti atitinkamais liudijimais. Civilinių organizacijų nariai, dirbą kariuomenėje sanitarinį darbą, naudojasi ta pat teise, jei tos organizacijos yra kariuomenės vadovybės valdžioje. Tokių organizacijų vardai iš anksto priešui pranešami. Tą pat teisę turi neutralinių valstybių draugijos, pagal savo ir kariaujančios šalies sutikimą pastarajai teikiančios sanitarinę pagalbą.

Aukščiau nurodytų kariuomenės dalių, įstaigų, organizacijų ir draugijų nariai, patekę priešo valdžion, negali būti jojo sulaikomi ir, kai tik leidžia karo aplinkybės, turi būti grąžinami į savo šalį. Laukdami sugrįžimo jie eina savo pareigas, globodami savo šalies sužeistuosius. Išvykdami jie turi teisę pasiimti savo nuosavą turtą, instrumentus, ginklus ir susisiekimo priemones.

Kariaujančioji šalis aprūpina esantį jos valdžioje kitos šalies sanitarinį personalą tomis pačiomis gėrybėmis, kaip ir savo atitinkamų laipsnių ir padėties sanitarinės tarnybos asmenis.

Pastatai ir turtas

Iš kariaujančiųjų šalių sanitarijos įstaigų, patekusių priešo valdžion, jų turtas, susisiekimo priemonės ir personalas neatimamas. Prireikus

karinė valdžia turi teisę naudotis tomis priemonėmis sužeistųjų ir ligonių slaugymui.

Tas turtas ir susisiekimo priemonės gražinamos ta pat tvarka, kaip personalas.

Sanitarinių įstaigų pastatai ir turtas, patekę prieš valdžion, paliekami atlikti savo tiesioginiam paskyrimui, kol tai reikalinga esantiems įstaigoje sužeistiems ir ligoniams ir jeigu įstaigų patalpos nebus reikalingos svarbioms karo operacijoms; tuo atveju sužeistieji perkeliama į kitą tinkamą patalpą.

Šios konvencijos globojamų civilių organizacijų pastatai ir turtas laikomi private nuosavybe; tie pastatai ir turtas gali būti rekvizuojami tik būtinai prireikus ir tinkamai aprūpinus organizacijų globojamus sužeistuosius ir ligonius.

Sanitariniai transportai

Etatinės sanitarijos transporto priemonės, naudojamos sužeistųjų ir ligonių evakuacijai, o taip pat transporto aptarnavimo reikmenės, patekę prieš valdžion, turi būti gražinamos į savo šalį aukščiau nurodytomis sąlygomis.

Sanitariniai transportai, suformuoti iš rekvizuotų susisiekimo priemonių, gali būti prieš naudojami tiems patiems tikslams tik toje pačioje apylinkėje.

Transportą tvarkąs personalas, jei jis turi atitinkamus liudijimus, traktuojamas lygiai kaip ir sanitarijos personalas. Sanitarinis transportas, suformuotas iš karinių nesantariinių

vežimų, patekęs prieš valdžion, sudaro karo grobį.

Sanitariniai lėktuvai nudažomi baltai ir ženklinami tautiniais ir konvencijos nustatytais ženklais iš viršaus ir iš apačios. Sanitariniai lėktuvai, prieš įsakyti, turi nusileisti. Nusileidęs prieš okupuotoje teritorijoje lėktuvas su sužeistaisiais, sanitariniu ir techniniu personalu yra konvencijos globoje ir gražinamas į savo šalį su sąlyga, kad jo techninis personalas visą karą pasiliks tik sanitarinėje tarnyboje.

Konvencijos apsaugos ženklas

Sanitarijos tarnybai paženklininti konvencijos nustatytas vartoti raudonas lygiakampis kryžius baltame dugne; jis yra tos tarnybos apsaugos ženklas. Kai kuriems kraštams tam tikslui leidžiama vartoti kryžiaus vietoje raudoną mėnulį, raudoną liūtą ir saulę.

Šiais ženklais ženklinamos vėliavos, antrakiniai raiščiai, įvairios sanitarinės reikmenės. Kariuomenės dalių ir įstaigų karininkai ir kareiviai, pripažintų organizacijų ir neutralinių šalių sanitarinių draugijų personalas ženklus dėvi ant kairiosios rankovės raiščio su karo valdžios antspauda.

Visiems konvencijos globojamiems asmenims duodami vienodos formos asmens liudijimai; nedėvintiems karinės uniformos liudijimai turi būti su fotografija.

Vėliava su konvencijos ženklų gali būti iškeliamas tik prieš konvencijos globojamų įstaigų; greta jos iškeliamas ir tautinė vėliava. Įstaigai patekus prieš valdžion, iškeliamas tik konvencijos vėliava. Kovojančios šalys rūpinasi, kad jų apsaugos ženklai būtų aiškiai matomi prieš žemyno, oro ir jūros karinėms jėgoms.

Neutralinių valstybių sanitarinės įstaigos, padedančios kuriai nors iš kariaujančių šalių, greta konvencijos vėliavos iškelia ir tos šalies vėliavą, o taip pat gali iškelti ir savo krašto vėliavą.

Raudonojo kryžiaus ir kiti konvencijos ženklai ir patys jų žodžiai taikos ir karo metu gali būti vartojami paženklininti ir apsaugoti tik konvencijos saugojamiems asmenims ir įstaigoms.

PARAŠAI

1. Namai, kuriuose yra ar buvo apkrečiamųjų ligonių ir dar nedezinfekuoti, ženklinami šiais parašais:

Apkrečiama liga!

Į kiemą ir į namą neiti!

2. Šuliniai, kurių vanduo yra netinkamas arba įtartinas, ženklinami šiais parašais:

Vanduo gerti netinka!

Vanduo tinka tik valgiui gaminti!

Vanduo netinka nei gerti, nei valgiui gaminti!

2 priedėlis

OPERACINIO ĮSAKYMO PAVYZDYS

Sanitarinis aprūpinimas pulko operaciniame įsakyme surašomas viename iš paskutiniųjų to įsakymo §§.

Tasai §, vadinamas Evakuacija, turi būti trumpus ir apimti tik tai, kas tiesiogiai domina kovotojus arba pulko kautynių dalinius.

Pagaliau tame §, žymint san. įstaigos veiklą, reikia tiksliai nurodyti jos topografinę vietą ir veikimo laiką (pradžią).

Tuo būdu Evakuacijos § paprasčiausia skema turėtų atrodyti taip.

§.... Evakuacija.

- 1) Įvairių pulko ar jo dalinių tvarstyklų padėtis. Sužeistųjų ir apnuodytųjų evakuacijos sąlygos (keliai, rinkimosi vietos ir t.t.).

Prireikus pažymimos priskirtos san. tarnybai papildomos priemonės ir jų skirstymas.

3 priedėlis

Lietuvos Armée

kariuomenė Lithuanienne

Raudona spalva

- 1. Pavardė .....
- 2. Vardas .....
- 3. Laipsnis .....
- 4. Asmens nr. ....
- 5. Kilimo vieta .....
- 6. Diagnozės .....
- 7. Sužalojimas Y .....
- 8. Varžto uždėjimo laikas .....
- 9. Injekcijų doza ir data .....
- .....
- 10. Medicinos pagalba .....
- .....
- 11. Gydytojo pavardė ir dalis .....
- .....
- 12. Data ir valanda .....

Mėlyna spalva

Juoda spalva

4 priedėlis

OPERACINIO ĮSAKYMO PAVYZDYS

Sanitarinis divizijos rūpinimas skelbiamas atskiru § divizijos operacinio įsakymo II dalyje.

Tasai § vadinamas Sanitarija. Jam taikomi tie patys reikalavimai, kaip ir pulko sanitarijos rūpinimo §.

§ skema turėtų atrodyti taip.

§... Sanitarija.

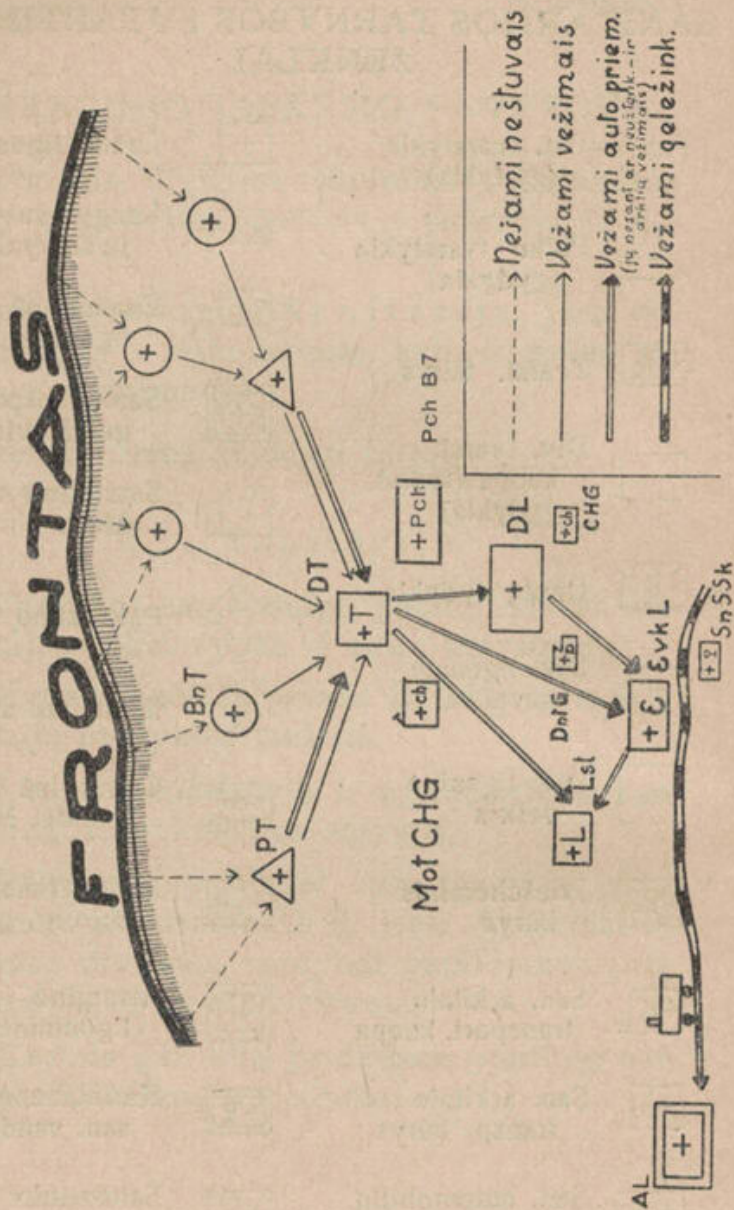
- 1) Divizijos san. įstaigų padėtis ir evakuacijos keliai (ypač iš dalių tvarstyklų).
- 2) Evakuacinės ligoninės ir lengvai sužeistųjų stovyklos padėtis.
- 3) Lengvai sužeistųjų ir apnuodytųjų ypatingos evakuacijos sąlygos.
- 4) Prireikus (ypač jei apie tai nėra pažymėta atskirame II d. įsak. §) priskiriamos div. san. tarnybai papildomos priemonės ir jų suskirstymas.
- 5) Kartais gali būti pridedami ypatingi san. profilaktikos nurodymai.

5 priedėlis

SANITARIJOS TARNYBOS SUTARTINIAI ŽENKLAI

	Bat. tvarstykla (gydykla)		Lauko ligonė Nr.
	Pulko tvarstykla (gydykla)		Lengvai sužeistųjų stovykla Nr.
	Tvarst. būrys		Evakuacinė ligoninė Nr.
	Div. tvarst. kuopa (tvarst. gydykla)		San. transporto gelež. virš-kas
	Dantų gydykla		Sanitarinis traukinys Nr.
	Div. ligoninė neveikia		Pakrovimo stotis
	Div. ligoninė veikia		Iškrovimo stotis
	Priešcheminis būrys		Chirurginė grandis Nr.
	San. arklinio transport. kuopa		Motorizuota chirurg. grand.
	San. arklinio transp. būrys		Atsarginė -ligoninė Nr.
	San. automobilių skyrius		Kariuomenės san. sandėlis
	San. automobilių būrys		Sanitarinio sandėlio skyr.
			Sanitarijos viršininkas

SUŽEISTŪJŲ EVAKUACIJOS SKEMA

NAUJI PAVADINIMAI

Iki šio statuto išleidimo vartoti terminai pakeičiami taip.

Senieji pavadinimai	Naujieji pavadinimai
Dalies vyresnysis sanitarijos karininkas	Dalies sanitarijos viršininkas
Dalies jaun. sanitarijos karininkas	Dalies sanitarijos karininkas
Chirurginė grupė	Chirurginė grandis
Sanitarijos evakuacijos centras	Sanitarinio geležinkelių transporto viršininkas.
Sveikstančiųjų kuopa	Lengvai sužeistųjų stovykla
Dezinfekcijos būrys	Priešcheminis būrys

T U R I N Y S

	Psl.
Įsakymas	3
Bendrybės	5
Karo sanitarijos viršininkas	7
Karo sanitarijos valdyba	8
Divizijos sanitarijos viršininkas	10
Dalies sanitarijos tarnyba	12
Divizijos skaidinio sanitarijos tarnyba	29
Kariuomenės skaidinio sanitarijos tarnyba	48
Baigiamieji nurodymai	59
1929 m. liepos mėn. 27 d. Ženevos kon- vencijos sužeistųjų ir sergančiųjų liki- mui pagerinti dėsniai	59
Priedėliai	65